

بررسی مولفه‌های موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان محمدحسین غلامی نوقاب^۱، هادی پورشافی^۲، بدری شاه‌طالبی حسین آبادی^۳

چکیده

هدف مطالعه حاضر بررسی مولفه‌های موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان بود. این مطالعه از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا ترکیبی (کیفی- کمی) بود. جامعه آماری پژوهش در بخش کیفی خبرگان دانشگاهی و در بخش کمی مدیران و مسئولان آموزش و پرورش کشور ایران بودند. برای نمونه‌گیری در بخش کیفی ۱۵ نفر با روش در دسترس و در بخش کمی ۶۰۰ نفر با روش تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و پرسشنامه ۸۵ آیتمی محقق‌ساخته استفاده شد. روایی صوری و محتوایی پرسشنامه با نظر متخصصان و خبرگان دانشگاهی تایید و پایایی آن با روش آلفای کرونباخ ۰/۹۳ محاسبه شد. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۱۹ و به روش تحلیل عاملی اکتشافی تحلیل شدند. نتایج نشان داد که عوامل موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان دارای ۸۵ شاخص و پنج مولفه دانش، نگرش و ارزش، مهارت، توانایی و ویژگی‌های شخصیتی بود و مولفه‌های مذکور به طور معناداری توانستند ۸۵/۱۹ درصد از رشد حرفه‌ای معلمان را تبیین نمایند. بنابراین پیشنهاد می‌شود برنامه‌ریزان نظام آموزش و پرورش برای بهبود رشد حرفه‌ای معلمان مولفه‌های فوق را بهبود بخشند.

کلید واژه‌ها: رشد حرفه‌ای، معلمان، نظام آموزش و پرورش.

پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۵/۵

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۴/۱

-
- ۱- دانشجوی دکتری، گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان) اصفهان، ایران.
d.gholami1354@chmail.ir
 - ۲- دانشیار، گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران. (نویسنده مسئول)
hpourshafei@birjand.ac.ir
 - ۳- دانشیار، گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان) اصفهان، ایران.
b_shahtalebi2005@yahoo.com

مقدمه

بهبود کیفیت آموزش و پرورش مستلزم توجه دقیق‌تر به روش‌های بکار گرفته شده برای دستیابی به بازدهی آموزشی و اهداف آموزشی است. سازمان‌های آموزشی زمانی می‌توانند به رشد و ارتقای کیفیت خود ادامه دهند که اعضای آن نیز رشد یافته و با کیفیت باشند. بنابراین بهبود کیفی یادگیری دانش‌آموزان وابسته به بهبود و کیفیت معلمان است. همچنین اهمیت رشد حرفه‌ای معلمان به دلیل تشدید چالش‌های پیش روی آنان در حرفه معلمی و افزایش انتظارات مردم از کیفیت آموزش است. معلمان نه تنها یکی از متغیرهای نیازمند تغییر به منظور بهبود نظام‌های آموزشی است، بلکه مهمترین عامل ایجادکننده تغییر نیز محسوب می‌شود (صفری، عبدالهی، نوه‌ابراهیم و زین‌آبادی، ۱۳۹۷). در نظام آموزشی هر کشور اهمیت معلمان انکارناپذیر است. بنابراین بهتر کردن شرایط معیشتی معلمان و رشد مهارت‌های حرفه‌ای آنان از وظایفی است که همه نظام‌های آموزشی باید خود را ملزم به اجرای آن سازند. از سوی دیگر نقش نوین معلم در قرن بیست و یکم ایجاب می‌کند که اقدام‌های یکپارچه و فوری به عمل آید، در غیر این صورت هدف‌هایی که برای پایان یک دوره آموزشی و پس از آن مورد نظر قرار گرفته دست نیافتنی باقی خواهد ماند. هدف اصلی رشد حرفه‌ای معلمان بالا بردن کیفیت یادگیری دانش‌آموزان است. رشد حرفه‌ای معلمان شامل فعالیت‌هایی می‌شود که معلمان در داخل و خارج از مدرسه انجام می‌دهند و دامنه‌ای از فرایندهای رسمی و غیررسمی را تشکیل می‌دهد و این فرایندها برای بهبود بخشیدن به مهارت‌ها، دانش‌ها و رسیدن به تدریس مطلوب می‌باشد (صادقی، ۱۳۸۷). معلم عامل اصلی در اجرای تحولات و نوآوری‌های تربیتی است و کیفیت تدریس او مهمترین عامل در افزایش پیشرفت و موفقیت دانش‌آموز می‌باشد. این امر به منزله یکی از بدیهی‌ترین اصول در حوزه تعلیم و تربیت می‌درخشد. به جرأت می‌توان گفت یکی از دلایلی که باعث می‌شود اجرای نوآوری‌ها و تغییرات تربیتی در مدارس با مشکل مواجه شود انزوای حرفه‌ای معلمان است. چون انزوای حرفه‌ای معلمان موجب شده است که آنها برای کسب شناخت در مورد کیفیت عملکردشان در کلاس‌های درس با مشکل مواجه شوند. تنها راه برای کسب این دانش، تأمل در عملکرد خود است، اما تأمل در عمل موضوع دو نوع غفلت اولیه و ثانویه است که اولی قابل جبران و دومی غیرقابل جبران می‌باشد. غفلت اولیه موقعی رخ می‌دهد که شما چیزی را نمی‌دانید، اما می‌دانید که آن را نمی‌دانید و در چنین موقعیتی شما

می‌توانید کاری انجام دهید. غفلت ثانویه موقعی است که شما چیزی را نمی‌دانید و این ناآگاهی نیز بی‌اطلاع هستید، لذا شما برای انجام کاری نیز تلاش نمی‌کنید. انزوای حرفه‌ای معلمان غفلت ثانویه آنان را افزایش می‌دهد (گندمی حسنارودی و سجادی، ۱۳۹۵). امروزه در اکثر کشورها برنامه‌های تربیت حرفه‌ای به صورت دوره‌های آموزشی آنلاین و در سطح وسیع برگزار می‌شود، به طوری که امکان تعامل تعداد زیادی از معلمان را با یکدیگر در سراسر دنیا فراهم ساخته است. در حال حاضر اجتماعات یادگیری حرفه‌ای یکی از اثربخش‌ترین مدل‌های رشد حرفه‌ای محسوب می‌شود. همچنین اکنون در برهه زمانی به سر می‌بریم که پیشرفت‌های تکنولوژیکی فرصت‌هایی غنی برای یادگیری فراهم ساخته است و قابلیت برقراری تعامل از طریق تکنولوژی دیجیتال این امکان را بوجود آورده است که هر فرد بتواند برنامه درسی خود را طراحی نماید و یادگیری خود را شخصی سازد (تیلما و ارلند-باراک^۱، ۲۰۰۶). رشد حرفه‌ای معلمان به شکل‌های متفاوتی تعریف شده است. برای مثال اسپارکز و لوکز-هورسلی^۲ (۱۹۸۹) رشد حرفه‌ای را شامل فرایندهایی می‌دانند که دانش، مهارت و نگرش آنان را در رابطه با شغل آنان بهبود بخشد. یا اینکه رشد حرفه‌ای به عنوان فعالیت‌هایی تعریف شده است که دانش معلمان را در موضوع‌های مورد تدریس افزایش و بهبود می‌بخشد و آنها را توانمند می‌سازد که معلمانی شایسته شوند. همچنین گویا (۱۳۸۰) توسعه حرفه‌ای معلمان را ایجاد دانش معلمی، نظارت بر پیشرفت معلمان توسط خود، ایجاد توانایی برای فاصله گرفتن از خویش و مشاهده خود از یک منظر وسیع‌تر و چگونگی بازتاب عمل کردن معلم تعریف می‌کند (به نقل از مرتاضی مهربانی، ۱۳۸۲).

آموزش معلمان از جمله رشد حرفه‌ای آنان باید به گونه‌ای باشد که کمک کند تا معلمان بتوانند در مورد شیوه‌های تدریس خود اندیشیده، از میان آنها انتخاب کنند و برای آن دلیل آورند. دانش موضوعی و رابطه دانش پداگوژی با دانش محتوایی چالش‌های واقعی را برای معلمان ایجاد می‌کند. در این فرایند معلمان باید بتوانند به نوآوری پردازند و دانش جدید خود را به شکل دانش پداگوژی درآورند. با وجود تحلیل‌های بی‌شماری که درباره رشد حرفه‌ای معلمان در دهه‌های گذشته به عمل آمده و راهنمایی‌هایی که برای فرایند تحول در دانش و مهارت‌های

1 . Tillema & Orland-Barak

2 . Sparks & Loucks-Horsley

معلمان ایجاد شده است، بعضی از آنها پیچیدگی‌های زیادی را در تغییراتی که در جریان رشد حرفه‌ای باید بوجود آید، مشخص کرده‌اند. برای مثال رشد حرفه‌ای معلمان رویکردی است که در آن توسعه دانش و مهارت‌هایی مانند پرورش شناخت معلمان و تغییرات در نگرش اجتماعی آنان انجام می‌پذیرد. برنامه رشد حرفه‌ای معلمان زمانی موثرتر خواهد بود که با توجه به نیازهای فردی معلمان، مدرسه و نظام آموزشی به‌ویژه برنامه‌های یادگیری مبتنی بر نیازهای دانش‌آموزان توانایی‌ها و ویژگی‌های آنان تنظیم شده باشد (هاوری، تونسند، جانسون و دوآب^۱، ۲۰۱۹). رویکرد رشد حرفه‌ای مستمر معلمان در آموزش همگانی بسیاری از کشورها به‌عنوان یک موضوع محوری در بهبود مدارس است. در سال‌های اخیر برای رشد حرفه‌ای معلمان، پژوهشگران توجه خود را به طیف وسیع‌تری از فعالیت‌هایی که شامل ترکیبی از شیوه‌های یادگیری غیررسمی، مشارکت معلمان با یکدیگر و نیز فعالیت‌های خودگردان معطوف کرده‌اند. به طور کلی می‌توان فعالیت‌های مربوط به رشد حرفه‌ای معلمان را به دو دسته تقسیم کرد که یکی رشد حرفه‌ای سنتی و دیگری رشد حرفه‌ای معاصر است (تان، چنگ و تنگ^۲، ۲۰۱۵). در رویکردهای جدید آنچه مورد تاکید است فراهم ساختن یک ساختار بلندمدت، مدرسه‌محور، پژوهش‌محور و یادگیرنده‌محور است که معلمان را به‌عنوان کسانی که با همکاری معلمان دیگر در پی ساختن دانش حرفه‌ای مورد نیاز خود هستند، یاری می‌کند. همکاری کلیدی برای ایجاد یک مدرسه موفق و افزایش موفقیت دانش‌آموزان است (دی‌فور^۳، ۲۰۰۳). یکی از راه‌های افزایش دانش و تخصص معلمان رشد حرفه‌ای همکارانه است. رشد حرفه‌ای همکارانه برطرف‌کننده بسیاری از کمبودها و نواقص برنامه‌های آموزش ضمن خدمت سنتی هستند و به‌عنوان جزء مهمی از سیاست‌های بهبود کیفیت تدریس و یادگیری در مدارس کشورهای پیشرفته درآمده است (عبداللهی، ۱۳۹۴). با اجرای این نوع آموزش ارتباطات میان معلمان رشد کرده و توسعه می‌یابد و اعتماد بوجود آمده و ایده‌های رایج و باورها به چالش کشیده شده و یا در یک محیط امن اعتبار می‌یابد (کارخانه، ۱۳۹۳). وقتی معلمان با یکدیگر ارتباط دارند یک احساس قوی اجتماعی بودن شروع به رشد کرده و فرهنگ مدرسه به جای

1 . Havery, Townsend, Johnson & Doab

2 . Tan, Chang & Teng

3 . DuFour

فرهنگ انفرادی به فرهنگ جمعی تبدیل می‌شود. یادگیری این روش نسبت به فعالیت‌های رقابتی و انفرادی به سطوح بالاتری از موفقیت و یادگیری می‌انجامد. چون که ساختارهای رقابتی و انفرادی با منزوی ساختن و جدا کردن یادگیرندگان از یکدیگر پیشرفت و موفقیت را سرکوب می‌نماید (پالوف و پرات^۱، ۲۰۰۵). معلمان به شکل‌های مختلف در اجتماعات یادگیری حرفه‌ای مشارکت می‌کنند. دوره‌های تربیت حرفه‌ای معلمان در اکثر کشورها که در قالب اجتماعات یادگیری آنلاین برگزار می‌گردد، مصداقی از این اجتماعات یادگیری است. ایجاد اجتماعات یادگیری آنلاین معلمان به‌عنوان یک مدل اثربخش رشد حرفه‌ای مطرح شده است، مدلی که تکنولوژی آن را توانمند ساخته است. در اجتماعات آنلاین معلمان به منظور هدفی خاص و یا تامین نیازهای ویژه‌ای دور هم جمع می‌شوند و به واسطه سیاست‌های رسمی و غیررسمی هدایت می‌گردند (جونز و پریس^۲، ۲۰۰۶). شکل دیگر اجتماعات یادگیری هنگامی است که معلمان در اجتماعی عضو می‌شوند که حول موضوعات خاص و مشخص و به طور خودجوش بین معلمان شکل گرفته است و سازماندهی آن نیز بر عهده خود آنها است. تعامل معلمان با یکدیگر به وسیله شبکه‌های اجتماعی و ابزار اینترنت نیز نوع دیگری از شکل‌گیری اجتماعی یادگیری بین معلمان است. امروز معلمان در همه جای دنیا از امکان شرکت در دوره‌های آموزشی آنلاین که در کشورهای مختلف برگزار می‌گردد برخوردار هستند. آنها از طریق شبکه‌های اجتماعی قادر به تبادل منابع و اطلاعات با یکدیگر هستند و از طریق گفت و شنود با یکدیگر در یک فعالیت متأملانه درگیر می‌شوند (لی، ژانگ و یین^۳، ۲۰۱۱). معلمان به منظور بهبود عملکرد، رشد حرفه‌ای و بالا بردن کیفیت تدریس خود همواره همکاران و افراد باتجربه دیگر را به‌عنوان یک منبع یادگیری جستجو می‌کنند و این امر منجر به ظهور اجتماعات یادگیری بین معلمان فراتر از مرزهای مدرسه می‌شود. اجتماعات یادگیری معلمان فضاهایی اجتماعی سازمان‌یافته برای گفتگوهای همکارانه فراهم می‌آورد (پرستریج^۴، ۲۰۱۰). برای رسیدن به رشد حرفه‌ای معلمان باید از رویکرد تدریس سنتی به رویکرد تدریس نوین تغییر جهت داد. مشارکت معلمان در روش تدریس به مثابه رویکردی فرهنگی، جستجو و تحقیق برای آفرینش روش‌های نوین

1 . Palloff & Pratt

2 . Jones & Preece

3 . Lee, Zhang & Yin

4 . Prestridge

تدریس، اشاعه فرهنگ کلاس‌های باز، تولید علم تدریس و غیره حاصل دگرگونی روش‌ها است. پس رویکردی که بتواند هر چه بیشتر این موارد را دربربگیرد، موفق‌تر خواهد بود (نامداری پژمان، قربانیا، قنبری و بصیری، ۱۳۹۶).

پژوهش‌های اندکی به بررسی مولفه‌های موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان پرداخته است و هر یک بخشی از آن را بررسی نمودند. کینت، گیجبلز و گراسمانز^۱ (۲۰۱۶) ضمن پژوهشی با عنوان رشد حرفه‌ای روزافزون معلمان: راهکاری برای فعالیت‌های یادگیری غیررسمی، پیش‌داوری‌ها و پیامدهای یادگیری به این نتیجه رسیدند که یادگیری حرفه‌ای، مشارکت برای یادگیری و مهارت در فهم جمعی دانش‌آموزان مولفه‌های رشد حرفه‌ای معلم بودند. علاوه بر آن دریل، جان و بری^۲ (۲۰۱۲) ضمن پژوهشی با عنوان رشد حرفه‌ای معلمان با تمرکز بر محتوای دانش آموزشی به این نتیجه رسیدند که دانش موضوعی، دانش تربیتی و دانش تربیتی موضوعی را سه عنصر اثرگذار در رشد و توسعه حرفه‌ای معلمان بودند. در پژوهشی دیگر هانتلی^۳ (۲۰۰۸) سه مشخصه دانش، عمل و تعهد حرفه‌ای را مولفه‌های موثر بر صلاحیت یا رشد حرفه‌ای معلمان نام بردند. باب، بریکلمانز، کورتاجن و ووبلز^۴ (۲۰۰۵) ضمن پژوهشی با عنوان کیفیت الزامات برای معلمان به این نتیجه رسیدند که پنج عامل دانش تخصصی، ارتباطات، سازماندهی، پداگوژی و صلاحیت رفتاری جزء عوامل موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان بودند. همچنین صفری و همکاران (۱۳۹۷) ضمن پژوهشی با عنوان بررسی و تبیین پیشایندهای رشد حرفه‌ای همکارانه در سازمان‌های آموزشی به این نتیجه رسیدند که عوامل موثر در رشد حرفه‌ای مبتنی بر همکاری معلمان شامل عامل مدیریتی با مقوله‌های دانش در زمینه کار گروهی، اخلاق حرفه‌ای، باور به کار تیمی و حمایت و پشتیبانی، عامل ساختاری با مقوله‌های الزامات زمینه‌ای (تسهیل‌گر/حمایتی) و الزامات فرایندی (تصمیم‌گیری، کنترل و روابط)، عامل فرهنگی با مقوله‌های ارزش‌ها و هنجارها، اهداف و مأموریت مشترک و روحیه جمع‌گرایی و عامل معلمان با مقوله‌های ویژگی‌های رفتاری و شخصیتی، داشتن تفکر جمعی و زمینه اجرایی آن و مهارت‌های ارتباطی بود. عبدالهی و صفری (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان بررسی موانع اساسی

1 . Kyndt, Gijbels & Grosemans

2 . Driel, Jan & Berry

3 . Huntly

4 . Bob, Brekelmans, Korthagen & Wubbels

فراروی رشد حرفه‌ای معلمان گزارش کردند که موانع به مولفه‌های فردی، ساختاری، اقتصادی و فناورانه تقسیم شدند و بعد ساختاری موثرترین بعد مانع رشد حرفه‌ای معلمان بود و سپس پایین بودن کیفیت آموزش‌های ضمن خدمت، ضعف برنامه‌ها جهت افزایش روحیه همکاری، ضعف بنیه علمی، کمبود تجهیزات و امکانات آموزشی و نامناسب بودن نظام پرداخت‌ها دارای بالاترین رتبه بودند. علاوه بر آن گندمی حسناوردی و سجادی (۱۳۹۵) ضمن پژوهشی با عنوان چرخش دیجیتال و دلالت‌های آن برای رشد حرفه‌ای معلمان: تشکیل اجتماعات یادگیری بین معلمان به این نتیجه رسیدند که شرکت در اجتماعات یادگیری برای معلمان پیامدهای ارزنده‌ای در جهت رشد حرفه‌ای دارد. خلخالی و همکاران (۱۳۹۰) ضمن پژوهشی با عنوان فراتحلیل اثر فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات بر رشد حرفه‌ای معلمان گزارش کرد که کاربرد فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات بر رشد حرفه‌ای معلمان تاثیر معنادار دارد و می‌تواند ۰/۳۸۷ آن را پیش‌بینی نماید. حوریزاد (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان بررسی تاثیر درس پژوهی خلاقیت‌محور بر توسعه توانمندی‌های حرفه‌ای معلمان و یادگیری رفتار خلاق معلمان و دانش‌آموزان گزارش کرد که یکی از موثرترین عوامل در پرورش حرفه‌ای معلمان، پژوهش خود آنان در کلاس درس و چگونگی ارتباط آنها با دانش‌آموزان است. این عامل زمینه‌ساز خودنوسازی و تداوم بهسازی فرایند یاددهی-یادگیری و بهبود کیفیت آموزشی را برای معلمان فراهم می‌آورد. نادری، حاجی‌زاد، شریعتمداری و سیف نراقی (۱۳۸۹) ضمن پژوهشی با عنوان بررسی و مقایسه مهارت‌های حرفه‌ای معلمان دروس علوم پایه و علوم انسانی دوره راهنمایی شهرستان بهشهر برای ارائه روش‌های ارتقای کیفی این مهارت‌ها، مولفه‌های روش‌های تدریس و ارزشیابی، روش‌های جدید تدریس، تکنولوژی آموزشی و ارزشیابی را مولفه‌های رشد حرفه‌ای معلمان معرفی کردند.

از یک سو برخی صاحب‌نظران بر این باور هستند که اگر آموزش و پرورش می‌خواهد پیشرفت نماید باید دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت به‌خصوص معلمان که تعامل گسترده‌ای با فراگیران دارند، متحول شوند. همچنین دانش و اطلاعات، شناخت‌ها، نگرش‌ها، مهارت‌ها و روش‌های کار آنها باید تغییر کند. لازمه این کار حرفه‌ای شدن امر تعلیم و تربیت و در سرلوحه آن حرفه‌ای شدن تمام معلمان است. چون که معلم از کلیدی‌ترین اجزای نظام آموزش و پرورش است و هر کساتی و کمبود در سایر اجزای نظام از این عنصر تاثیرپذیر است. پس توجه به

کلیدی‌ترین جزء نظام آموزشی و ارتقای دانش، نگرش و مهارت او ضروری است (عبدالهی و صفری، ۱۳۹۵) و از سوی دیگر رشد حرفه‌ای معلمان مهمترین عامل اثربخشی هر سیستم آموزشی است. بنابراین به نظر می‌رسد در ترکیب فناوری اطلاعات و ارتباطات با آموزش و پرورش رشد حرفه‌ای معلمان نکته کانونی است. با مرور بانک‌های اطلاعاتی معتبر داخلی و خارجی با حجم پژوهش‌های گزارش شده متعدد و متنوعی در این زمینه مواجه می‌شوم که خود گویای این اهمیت است (خلخالی، شکیبایی و آندش، ۱۳۹۰). همچنین برخلاف دوره‌های رشد حرفه‌ای در قالب آموزش ضمن خدمت، نتایج پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد که بسیاری از معلمان در زمینه دانش حرفه‌ای، مهارت‌های حرفه‌ای، صلاحیت‌های آموزشی، تدریس، علم، رفتاری، شخصیتی، اجتماعی، فکری، مدیریتی، عملکردی، اخلاقی، حرفه‌ای، یادگیری مادام‌العمر و فناوری در وضعیت مطلوبی قرار ندارند (کریمی، ۱۳۸۷). علاوه بر آن بسیاری از برنامه‌های آموزش ضمن خدمت که درباره رشد حرفه‌ای معلمان برگزار می‌شود، در یک محیط آموزشی کاملاً ساختاریافته صورت می‌گیرند که مراکز آموزشی یا مربیان برنامه‌ها، منابع و دانش لازم را تدارک می‌بینند. در چنین محیطی فراگیران اغلب منفعل هستند. در کل تحقیقات نشان می‌دهند که رشد حرفه‌ای معلمان به شکل کنونی تاثیر خیلی کمی بر روش‌های تدریس، سازماندهی مدارس و برنامه‌های درسی و آنچه دانش‌آموزان باید یاد بگیرند، داشته است (عبدالهی، ۱۳۸۸). پس ضرورت دارد که در یک پژوهش به بررسی مولفه‌های موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان پرداخت و از آنها در یک محیط فعال برای ارتقای رشد حرفه‌ای آنان بهره جست.

سوالات تحقیق

- ۱- مولفه‌های موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان کدامند؟
- ۲- مولفه‌های موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان چند درصد از واریانس آن را تبیین می‌کنند؟

روش تحقیق

این مطالعه از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا ترکیبی یعنی کیفی و کمی بود. جامعه آماری پژوهش در بخش کیفی خبرگان دانشگاهی و در بخش کمی مدیران و مسئولان آموزش و پرورش کشور ایران بودند. برای نمونه‌گیری در بخش کیفی ۱۵ نفر از اعضای هیأت علمی آگاه درباره رشد حرفه‌ای معلمان با روش نمونه‌گیری در دسترس و در بخش کمی ۶۰۰ نفر از

مدیران و مسئولان آموزش و پرورش با روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. در روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای ابتدا از میان استان‌های کشور تعداد استان انتخاب و سپس از هر استان تعدادی شهرستان به‌عنوان نمونه انتخاب و مدیران و مسئولان آموزش و پرورش اداره‌ها مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفتند. برای انجام مصاحبه و ساخت پرسشنامه ابتدا کتاب‌ها، مقالات، منابع اینترنتی و پایگاه‌های علمی و مطالب مرتبط با عنوان پژوهش مرور و فیش‌برداری از منابع فارسی و لاتین صورت پذیرفت و مولفه‌های موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان شناسایی شدند. سپس مصاحبه با خبرگان دانشگاهی (اساتید هیأت علمی) انجام و مصاحبه‌ها تجزیه و تحلیل شدند و بر اساس آنها پرسشنامه‌ای ساخته شد. روایی صوری و محتوایی پرسشنامه با نظر متخصصان و خبرگان دانشگاهی تایید و پایایی آن با روش آلفای کرونباخ ۰/۹۳ محاسبه شد. در جدول ۱ نتایج روایی و پایایی مولفه‌های موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان ارائه شد.

جدول ۱. نتایج روایی و پایایی مولفه‌های موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان

مولفه‌های	روایی همگرا	روایی واگرا	پایایی کرونباخ	پایایی ترکیبی
دانش	۰/۶۶	۰/۷۵	۰/۸۳	۰/۷۷
نگرش و ارزش	۰/۶۰	۰/۷۰	۰/۷۹	۰/۸۱
مهارت	۰/۵۲	۰/۵۸	۰/۸۰	۰/۸۶
توانایی	۰/۵۹	۰/۶۷	۰/۸۸	۰/۸۵
ویژگی‌های شخصیتی	۰/۷۳	۰/۸۶	۰/۹۱	۰/۸۷

طبق نتایج جدول ۱ همه مولفه‌های رشد حرفه‌ای معلمان شامل دانش، نگرش و ارزش، مهارت، توانایی و ویژگی‌های شخصیتی دارای روایی بالاتر از ۰/۵ و پایایی بالاتر از ۰/۷ بودند، لذا روایی و پایایی آنها مناسب هستند. پرسشنامه محقق‌ساخته توسط ۶۰۰ نفر از مدیران و مسئولان آموزش و پرورش کشور ایران پس از دریافت رضایت‌نامه شرکت در پژوهش و اطمینان دادن به آنها درباره رعایت نکات اخلاقی تکمیل شد. در نهایت پس از تکمیل شدن پرسشنامه‌ها از مدیران و مسئولان آموزش و پرورش تقدیر و تشکر به عمل آمد و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۱۹ و به روش تحلیل عاملی اکتشافی صورت پذیرفت.

یافته‌ها

نمونه این پژوهش در بخش کیفی ۱۵ نفر از خبرگان دانشگاهی یا اعضای هیأت علمی و در بخش کمی ۶۰۰ نفر از مدیران و مسئولان آموزش و پرورش بود. از میان اعضای هیأت علمی

تحصیلات همه دکتری تخصصی و ۶ نفر استاد تمام (۴۰٪)، ۵ نفر دانشیار (۳۳/۳۳٪) و ۴ نفر استادیار (۲۶/۶۷٪) بودند. علاوه بر آن جنسیت ۹ نفر مرد (۶۰٪) و ۶ نفر زن (۴۰٪) بود. همچنین از میان مدیران و مسئولان آموزش و پرورش تحصیلات ۳۷ نفر دکتری تخصصی (۶/۱۷٪)، ۲۴۵ نفر کارشناسی ارشد (۴۰/۸۳٪) و ۳۱۸ نفر کارشناسی (۵۳٪) بود. علاوه بر آن جنسیت ۴۷۶ نفر مرد (۷۹/۳۳٪) و ۱۲۴ نفر زن (۲۰/۶۷٪) بود. در جدول ۲ سوال‌های مصاحبه جهت بررسی مولفه‌های موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان ارائه شد.

جدول ۲. سوال‌های مصاحبه جهت بررسی مولفه‌های موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان

ردیف	سوال‌ها
۱	به نظر شما چه عواملی و چگونه می‌توانند بر رشد حرفه‌ای معلمان تاثیر داشته باشند؟
۲	تعریف شما از رشد حرفه‌ای معلمان چیست؟
۳	شاخص‌ها و عوامل موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان کدامند؟
۴	مولفه‌های رشد حرفه‌ای معلمان چیست؟
۵	ویژگی‌های معلمان حرفه‌ای چیست؟
۶	عوامل بازدارنده و تسهیل‌کننده رشد حرفه‌ای معلمان کدامند؟
۷	راهکارهای پیشنهادی شما در خصوص رشد حرفه‌ای معلمان چیست؟

طبق نتایج جدول ۲ تعداد هفت سوال برای مصاحبه در نظر گرفته شد. پس از مصاحبه پاسخ‌ها توسط پژوهشگر و دو نفر از متخصصان آمار تحلیل شد. برخی مصاحبه‌شوندگان به برخی سوال‌ها پاسخ ندادند و برخی در پاسخ به یک سوال به چند عامل اشاره کردند. بنابراین در نتیجه مصاحبه با خبرگان ۸۵ شاخص برای رشد حرفه‌ای معلمان شناسایی شد. برای شناسایی مولفه‌ها با روش تحلیل عاملی اکتشافی، ابتدا پیش‌فرض‌های این روش بررسی شد. نتایج نشان داد که شاخص KMO بزرگ‌تر از ۰/۶ بود که حاکی از کفایت نمونه می‌باشد. همچنین آزمون بارتلت در سطح ۰/۰۰۱ معنادار بود. در نتیجه شرایط برای استفاده از تحلیل عاملی وجود دارد. در جدول ۳ نتایج تحلیل عاملی اکتشافی برای شناسایی مولفه‌های موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان ارائه شد.

جدول ۳. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی برای شناسایی مولفه‌های موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان، تعداد

شاخص‌ها و بار عاملی آنها			
مولفه‌ها	تعداد شاخص	بار عاملی	واریانس تبیین شده
دانش	۱۶	۰/۷۷	
نگرش و ارزش	۱۵	۰/۷۹	
مهارت	۱۲	۰/۶۶	۸۵/۱۹
توانایی	۱۹	۰/۷۵	
ویژگی‌های شخصیتی	۲۳	۰/۸۲	

طبق نتایج جدول ۳ رشد حرفه‌ای معلمان دارای ۸۵ شاخص و پنج مولفه دانش، نگرش و ارزش، مهارت، توانایی و ویژگی‌های شخصیتی است که به ترتیب بار عاملی آنها ۰/۷۷، ۰/۷۹، ۰/۶۶، ۰/۷۵ و ۰/۸۲ می‌باشد که در سطح کوچک‌تر از ۰/۰۵ معنادار هستند. همچنین هر پنج مولفه مذکور به طور معناداری با هم توانستند ۸۵/۱۹ درصد از رشد حرفه‌ای معلمان را تبیین نمایند. علاوه بر آن مولفه ویژگی‌های شخصیتی با بار عاملی ۰/۸۲ بیشترین و مولفه مهارت با بار عاملی ۰/۶۶ کمترین تاثیر را بر رشد حرفه‌ای معلمان دارند.

بحث و نتیجه‌گیری

رشد حرفه‌ای معلمان مهمترین عامل اثربخشی هر سیستم آموزشی است. پس لازم است در یک مطالعه به بررسی مولفه‌های موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان پرداخت. در نتیجه هدف مطالعه حاضر بررسی مولفه‌های موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان بود.

نتایج مطالعه حاضر نشان داد که رشد حرفه‌ای معلمان ۸۵ شاخص و پنج مولفه دانش، نگرش و ارزش، مهارت، توانایی و ویژگی‌های شخصیتی داشت و مولفه‌های مذکور به طور معناداری با هم توانستند ۸۵/۱۹ درصد از رشد حرفه‌ای معلمان را تبیین نمایند. همچنین مولفه ویژگی‌های شخصیتی بیشترین و مولفه مهارت کمترین تاثیر را بر رشد حرفه‌ای معلمان داشتند. نتایج این مطالعه با نتایج مطالعات قبلی همسو بود (کینت و همکاران، ۲۰۱۶؛ دریل و همکاران، ۲۰۱۲؛ هانتلی، ۲۰۰۸؛ باب و همکاران، ۲۰۰۵؛ صفری و همکاران، ۱۳۹۷؛ عبدالهی و صفری، ۱۳۹۵؛ گندمی حسارودی و سجادی، ۱۳۹۵؛ خلخالی و همکاران، ۱۳۹۰؛ حوریزاد، ۱۳۸۹ و نادری و همکاران، ۱۳۸۹). کینت و همکاران (۲۰۱۶) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسیدند که یادگیری حرفه‌ای، مشارکت برای یادگیری و مهارت در فهم جمعی دانش آموزان مولفه‌های رشد حرفه‌ای معلم بودند. در پژوهشی دیگر دریل و همکاران (۲۰۱۲) گزارش کردند که دانش موضوعی، دانش تربیتی و دانش تربیتی موضوعی سه عنصر اثرگذار در رشد و توسعه حرفه‌ای معلمان بودند. همچنین صفری و همکاران (۱۳۹۷) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسیدند که عوامل موثر در رشد حرفه‌ای مبتنی بر همکاری معلمان شامل عامل مدیریتی با مقوله‌های دانش در زمینه کار گروهی، اخلاق حرفه‌ای، باور به کار تیمی و حمایت و پشتیبانی، عامل ساختاری با مقوله‌های الزامات زمینه‌ای (تسهیل‌گر/حمایتی) و الزامات فرایندی (تصمیم‌گیری، کنترل و روابط)، عامل فرهنگی با مقوله‌های ارزش‌ها و هنجارها، اهداف و مأموریت مشترک و روحیه جمع‌گرایی و

عامل معلمان با مقوله‌های ویژگی‌های رفتاری و شخصیتی، داشتن تفکر جمعی و زمینه اجرایی آن و مهارت‌های ارتباطی بود. در پژوهشی دیگر نادری و همکاران (۱۳۸۹) مولفه‌های روش‌های تدریس و ارزشیابی، روش‌های جدید تدریس، تکنولوژی آموزشی و ارزشیابی را مولفه‌های رشد حرفه‌ای معلمان معرفی کردند.

روند تحولات در دنیای امروز اصلاحات آموزشی را اجتناب‌ناپذیر ساخته و آن را به ضرورت جهانی تبدیل کرده است. بیشترین توجه برنامه اصلاحات آموزشی مربوط بر توانمندسازی معلم و غنی ساختن فرایند آموزش و یادگیری معطوف است. تکاپوی جهانی در دستیابی به برنامه‌های راهبردی و اثربخش برای نوسازی و تحول نظام‌های آموزشی در این است که از طریق ترویج و غنی ساختن یادگیری به افراد کمک شود تا چگونه یادگرفتن را یاد بگیرند. رشد حرفه‌ای معلم اگر از طریق همکاری بین معلمان صورت گیرد می‌تواند تاثیر نیرومندی بر مهارت‌ها و دانش معلمان و همین طور بر یادگیری دانش‌آموزان داشته باشد. همکاری بین معلمان مدرسه به افزایش سطح موفقیت دانش‌آموزان و کاهش فشار کاری معلمان کمک می‌کند. هنگامی که معلمان در محیط مدرسه با یکدیگر همکاری کنند، می‌توانند محیط فراگیر منسجمی را بوجود آورند که در آن فرصت‌های حرفه‌ای را توسعه داده، دیدگاه‌های آموزشی جدیدی را ارائه کرده و دانش و تجارب فعلی خود را بهبود بخشند. همکاری بین معلمان با سطح پیشرفت دانش‌آموزان، روش‌ها و مواد درسی مرتبط است و در جهت منافع تمام معلمان می‌باشد. ایجاد فرهنگ همکارانه مدرسه روش موثری در تضمین موفقیت یک مدرسه است. بنابراین رشد حرفه‌ای و ارتقای فرهنگ همکاری از عناصر مهم در اثربخشی سازمان‌های آموزشی محسوب می‌شوند، اما همواره در راستای انجام آن موانع و مشکلاتی وجود دارد که شناسایی و برنامه‌ریزی برای رفع آنها باید به‌عنوان یکی از اولویت‌های برنامه وزارت آموزش و پرورش قرار گیرد. بر همین اساس در این مقاله سعی شده است تا با شناسایی مولفه‌های موثر بر رشد حرفه‌ای معلمان گامی در راستای ارتقای صلاحیت‌های حرفه‌ای آنان برداشته شود. رشد حرفه‌ای همکارانه معلمان نقش مهمی در بهبود کیفیت معلمان، برنامه آموزشی، تدریس و یادگیری دانش‌آموزان دارد، اما همواره چالش و مسائل مهمی وجود دارد که ممکن است مانع اجرای موفق آن شود که این میان آنها می‌توان به حجم کاری سنگین معلمان، ابهام در سیاست‌های مربوطه و ساختارهای کاری سلسله مراتبی اشاره کرد. بنابراین باید در مسیر حل مشکل کانون

توجه را روی عناصر اساسی و تاثیرگذار که از مقیاس وزنی بالاتری برخوردارند، متمرکز کرد که یکی از عناصر کلیدی در آموزش و پرورش معلمان هستند. در نتیجه تمرکز اصلی رشد حرفه‌ای همکارانه باید بر روی معلمان باشد تا میزان عملکرد آنها در مدرسه بهبود یابد. با توجه به نتایج پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردند. بر اساس نیاز مدارس و گسترده‌گی موضوع اقدام به ارزیابی اثربخشی دوره‌های آموزشی شود و محققان و دانشجویان پژوهش‌های بیشتری در این زمینه انجام دهند. بازنشاسی و ارائه بازخورد موثر به فرصت‌های آموزشی که در کلاس درس وجود می‌آید. افزایش توانایی تدریس، دانش و مهارت مورد نیاز و داشتن انتظار مرتبط و مناسب با برنامه‌درسی دانش‌آموزان. برگزاری دوره‌های آموزشی ضمن خدمت متناسب با نیازهای مدارس. ارزیابی فعالیت‌های معلمان و تدوین محتوای علمی به منظور افزایش توانمندی آنها. برگزاری آزمون جامع سنجش صلاحیت و شایستگی دانشجو معلمان برای ورود به خدمت در آموزش و پرورش. بهره‌گیری مدیران از نظام مدیریت مشارکتی و ایجاد محیط سالم و دوستانه در مدرسه تا دیران در آن احساس امنیت و آزادی کنند و صمیمانه در تصمیم‌گیری‌ها و فعالیت‌های آموزشی شرکت جویند. برگزاری کارگاه‌های آموزش صلاحیت و رشد حرفه‌ای به صورت سالانه و با نظارت آموزش و پرورش. اقدامات لازم برای برگزاری جشنواره‌های تولیدات محتوای آموزشی برای معلمان، دانشجو معلمان و حتی دانش‌آموزان با هدف اشاعه فرهنگ تولید دانش و ایجاد تعامل و مشارکت در مدیریت اطلاعات و کاهش فاصله بین توانمندی معلم و دانش‌آموز صورت گیرد.

منابع

- حوریزاد، بهمن. (۱۳۸۹). بررسی تاثیر درس پژوهی خلاقیت‌محور بر توسعه توانمندی‌های حرفه‌ای معلمان و یادگیری رفتار خلاق معلمان و دانش‌آموزان. **فصلنامه فرهنگ مشاوره**، ۱(۱)، ۷۵-۹۲.
- خلخال، علی؛ شکیبایی، زهره و آندش، مهدی. (۱۳۹۰). فراتحلیل اثر فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات بر رشد حرفه‌ای معلمان. **فصلنامه فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی**، ۱(۳)، ۱۸۳-۱۶۵.
- صادقی، ناهید. (۱۳۸۷). رویکردی به رشد حرفه‌ای مداوم معلمان: موردی از کاربرد شیوه مصاحبه گروه‌های کانونی. **مجله روان‌شناسی علوم تربیتی**، ۳۸(۲)، ۴۷-۷۵.
- صفری، اکرم؛ عبدالمهدی، بیژن؛ نوه‌ابراهیم، عبدالرحیم و زین‌آبادی، حسن رضا. (۱۳۹۷). بررسی و تبیین پیشایندهای رشد حرفه‌ای همکارانه در سازمان‌های آموزشی. **فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی**، ۳(۳)، ۲۶۹-۲۹۰.

عبدالهی، بیژن. (۱۳۸۸). یادگیری خودراهبری در آموزش و بهسازی منابع انسانی. **مجله مدیریت بر آموزش انتظامی**، ۱، ۴۷-۲۹.

عبدالهی، بیژن. (۱۳۹۴). بررسی و نقد نظریه نظارت آموزشی به‌عنوان رشد حرفه‌ای معلمان. **پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی**، ۱۵(۴)، ۱۶۳-۱۴۴.

عبدالهی، بیژن و صفری، اکرم. (۱۳۹۵). بررسی موانع اساسی فراروی رشد حرفه‌ای معلمان. **فصلنامه نوآوری‌های آموزشی**، ۱۵(۵۸)، ۱۳۴-۹۹.

کارخانه، محمدجواد. (۱۳۹۳). نقش و جایگاه گروه‌های آموزشی در ارتقای دانش حرفه‌ای معلمان ریاضی دوره متوسطه. **مجله رشد آموزش ریاضی**، ۳۲(۲)، ۱۳-۸.

کریمی، فریبا. (۱۳۸۷). مطالعه صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان دوره ابتدایی. **فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی**، ۲(۴)، ۱۶۳-۱۵۲.

گندمی حسنارودی، فهیمه و سجادی، سیدمهدی. (۱۳۹۵). چرخش دیجیتال و دلالت‌های آن برای رشد حرفه‌ای معلمان: تشکیل اجتماعات یادگیری بین معلمان. **نشریه فناوری آموزش**، ۱۰(۴)، ۲۹۱-۲۷۵.

مرتاضی مهربانی، نرگس. (۱۳۸۲). **چگونگی توسعه دانش حرفه‌ای معلمان ریاضی**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد آموزشی ریاضی، دانشکده علوم ریاضی دانشگاه شهید بهشتی تهران.

نادری، عزت‌الله؛ حاجی‌زاد، محمد؛ شریعتمداری، علی و سیف‌نراقی، مریم. (۱۳۸۹). بررسی و مقایسه مهارت‌های حرفه‌ای معلمان دروس علوم پایه و علوم انسانی دوره راهنمایی شهرستان بهشهر برای ارائه روش‌های ارتقای کیفی این مهارت‌ها. **فصلنامه تحقیقات مدیریت آموزشی**، ۲(۲)، ۹۶-۷۵.

نامداری پژمان، مهدی؛ قربانیان، پروین؛ قنبری، سیروس و بصیری، ایرج. (۱۳۹۶). اثربخشی برنامه درس‌پژوهی بر مهارت‌های حرفه‌ای معلمان شاغل در آموزش و پرورش استثنایی استان همدان. **مجله رویکردهای نوین آموزشی**، ۱۲(۲)، ۷۴-۴۶.

Bob, K., Brekelmans, M., Korthagen, F., & Wubbels, T. (2005). Quality requirements for teacher educators. **Teaching and Teacher Education**, 2(2), 157-176.

Driel, V., Jan, H., & Berry, A. (2012). Teacher professional development focusing on pedagogical content knowledge. **Educational Researcher**, (1)4, 26-28.

DuFour, R. (2003). Leading edge: Collaboration lit' puts student achievement on a starvation die. **Journal of Staff Development**, 24(3), 1-4.

Havery, C., Townsend, L., Johnson, A., & Doab, A. (2019). Professional development for teachers of nursing students for whom English is an additional language: A reflection on practices. **Nurse Education in Practice**, 38, 52-58.

Huntly, H. (2008). Teachers' work: Beginning teachers' conceptions of competence. **The Australian Educational Researcher**, 35(1), 125-145.

Jones, A., & Preece, J. (2006). Online communities for teachers and lifelong learners: A framework for comparing similarities and identifying differences in communities of practice and communities of interest. **International Journal of**

- Learning Technology**, 2(2-3), 112-137.
- Kyndt, E., Gijbels, D., & Grosemans, I. (2016). Teachers' everyday professional development: Mapping informal learning activities, antecedents, and learning outcomes. **Review of Educational Research**, 201, 1-40.
- Lee, J. C., Zhang, Z., & Yin, H. (2011). A multilevel analysis of the impact of a professional learning community, faculty trust in colleagues and collective efficacy on teacher commitment to student. **Teaching and Teacher Education**, 27(5), 820-830.
- Palloff, R. M., & Pratt, K. (2005). **Collaborating online: Learning together in community**. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Prestridge, S. (2010). ICT professional development for teachers in online forums: Analyzing the role of discussion. **Teaching and Teacher Education**, 26, 252-258.
- Sparks, D., & Loucks-Horsley, S. (1989). Five models of staff development. **Journal of Staff Development**, 10(4), 40-59.
- Tan, A., Chang, C., & Teng, P. (2015). Tensions and dilemmas in teacher professional development. **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, 174, 1583-1591.
- Tillema, H., & Orland-Barak, L. (2006). Constructing knowledge in professional conversations: The role of beliefs on knowledge and knowing. **Learning and Instruction**, 16, 592-608.